

КОМПЕНСАЦІЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ

COMPENSATION FOR DAMAGE TO THE VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS: THE EXPERIENCE OF GERMANY FOR UKRAINE

Ракіпова І.В., д.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінального процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню проблем відшкодування (компенсації) шкоди потерпілим у кримінальному провадженні України у порівнянні з досвідом Німеччини у цій сфері. Акцентовано увагу на законодавстві та практиці ФРН, зокрема, щодо регулювання законодавства про соціальні компенсації відповідно до Соціального кодексу ФРН (Книга 14 «Соціальна компенсація» (SGB XIV)).

В межах проблематики роботи досліджено окремі положення Кримінального процесуального кодексу ФРН (StPO), Цивільного кодексу ФРН (BGB), Цивільного процесуального кодексу ФРН (ZPO). В цьому аспекті зауважується, що за німецьким правом компенсація за перенесені страждання повинна бути справедливою: до уваги береться загальний принцип вирівнювання вигоди; потерпілий має бути поновлений у стані, який існував до порушення його прав чи інтересів, однак не повинен одержати вигоду внаслідок компенсації йому шкоди; під час обчислення розміру компенсації за моральну шкоду також будуть братися до уваги суми компенсацій, які призначалися судами раніше в аналогічних справах.

Підкреслюється, що існує можливість для потерпілого в Німеччині отримати конфіденційну оперативну і професійну допомогу та підтримку у зв'язку з завданою шкодою також від різних приватних і громадських благодійних фондів (Берлінський фонд проти екстремізму і насилля (Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt), Фонд компенсації жертвам автокатастроф (Verkehrsofferhilfe), Штутгартський фонд для жертв торгівлі людьми та примусової проституції, Гессенський фонд компенсації шкоди, Державний Фонд землі Баден-Вюртемберг по захисту жертв злочинів, Unfallopfer Hilfswerk (організація допомоги жертвам нещасних випадків, підтримка людей, які зазнали фізичних і фінансових втрат внаслідок нещасних випадків).

Зроблено висновки та пропозиції щодо необхідності прийняття Закону України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого (фізичним особам) шкоди, завданої кримінальними правопорушенням за рахунок Державного бюджету», а також щодо створення в Україні Компенсаційного фонду допомоги потерпілим. В умовах дефіциту коштів Держбюджету можна розглядати можливість передбачити відповідні компенсації шкоди, перш за все, у провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі насильницькі злочини.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, відшкодування шкоди, компенсація, кримінально-процесуальне законодавство, законодавство Німеччини.

The article is devoted to the study of the problems of restitution (compensation) to victims in criminal proceedings in Ukraine in comparison with Germany's experience in this field. Attention is focused on the legislation and practice of the Federal Republic of Germany, in particular, regarding the regulation of legislation on social compensation in accordance with the Social Code of the Federal Republic of Germany (Book 14 «Social compensation» (SGB XIV)).

Within the scope of the work, certain provisions of the Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany (StPO), the Civil Code of the Federal Republic of Germany (BGB), and the Civil Procedure Code of the Federal Republic of Germany (ZPO) were investigated. In this aspect, it is noted that under German law, compensation for suffered suffering must be fair: the general principle of benefit equalization is taken into account; the victim must be restored to the state that existed before the violation of his rights or interests, but he must not receive a benefit as a result of compensation for his damage; when calculating the amount of compensation for moral damage, compensation amounts previously awarded by courts in similar cases will also be taken into account.

It is emphasized that there is an opportunity for the victim in Germany to receive confidential operational and professional help and support in connection with the damage caused also from various private and public charitable foundations (Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt, Verkehrsofferhilfe, Stuttgart Fund for Victims of Human Trafficking and Forced Prostitution, Hesse Compensation Fund, Baden-Württemberg State Fund for the Protection of Victims of Crime, Unfallopfer Hilfswerk (accident aid organization, support for people who have suffered physical and financial losses as a result of accidents)).

Conclusions and proposals were made regarding the need to adopt the Law of Ukraine "On compensation to the victim, legal successor of the victim (individuals) for damage caused by a criminal offense at the expense of the State budget", as well as regarding the creation of the Compensation Fund for Victim Assistance in Ukraine. In the conditions of a deficit of funds of the State Budget, it is possible to consider the possibility of providing appropriate compensation for damage, first of all, in proceedings on serious and especially serious violent crimes.

Key words: criminal proceedings, victim, compensation, compensation, criminal procedural legislation, German legislation.

Вступ. Компенсації потерпілим від кримінальних правопорушень, мабуть, одне з найболючіших питань для України. На жаль, усі роки незалежності в нашій країні не знаходилося політичної волі і коштів державного бюджету на відшкодування шкоди потерпілим у випадках, коли відповідальність за це має взяти на себе держава. Відповідно до п. 2, 3 ст. 30 Глави V Стамбульської Конвенції належна державна компенсація присуджується тим, хто постраждав від тяжких тілесних ушкоджень або порушення здоров'я, настільки, наскільки шкода не покривається з інших джерел – правопорушником, страхуванням або державним медичним і соціальним забезпеченням. Разом з тим, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20.06.2022 р. Україна залишила за собою право не застосовувати положення

пункту 2 статті 30 Конвенції до приведення національного законодавства у відповідність із зазначеними положеннями Конвенції. Усвідомлення необхідності гармонізації законодавства України з правом ЄС диктує актуальність дослідження проблематики відшкодування (компенсації) шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, відштовхуючись від досвіду провідних європейських країн, перш за все, – Німеччини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження компенсації шкоди потерпілому у кримінальному провадженні приділяється багато уваги. Серед учених, які вивчали їх Ю. І. Азаров, Г. В. Дідківська, О. П. Кучинська, О. В. Капліна, О. М. Овчаренко, Д. П. Пишменний, М. А. Погорецький, І. І. Татарин, О. Ю. Хабло та інші. Разом з тим, законодавча неврегульованість питань, пов'язаних з компенсацією шкоди потерпілому, породжує актуальну необхідність дослідження

кращих європейських практик щодо вирішення цієї проблеми, зокрема, досвіду Німеччини.

Метою дослідження є розгляд проблемних аспектів реалізації відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні України та досвід Німеччини в цій сфері, аналіз законодавства Німеччини щодо соціальних компенсацій потерпілим як передумова внесення змін та вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Вклад основного матеріалу. Основними міжнародними правовими актами у сфері відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні є Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29.11.1985 р. [1], Європейська конвенція про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів від 24.11.1983 р. [2], Резолюція (77) 27 Комітету Міністрів Ради Європи про відшкодування потерпілим від злочину від 28.09.1977 р. [3], Рекомендація №R(85)11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про становище потерпілого в межах кримінального права і провадження від 28.06.1985 р. [4], Рекомендація Res (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів від 14.06.2006 р. [5], Директива Ради Європейського Союзу 2004/80/ЄС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р. [6], Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2012/29/EU про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, а також заміну Рамкового Рішення Ради Європейського Союзу 2001/220/JHA від 25.10.2012 р. Так, відповідно до Директиви Ради Європейського Союзу 2004/80/ЄС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р. потерпілі від злочину в Європейському Союзі повинні мати право на належне відшкодування за завдану шкоду, незалежно від того, де у Європейському співтоваристві було вчинено злочин.

Загальноєвропейська тенденція до посилення захисту прав потерпілих від злочинів була ініційована ФРН, в якій відповідний Закон про відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів було ухвалено 11.05.1976 р. Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. у ФРН був створений спеціальний фонд потерпілих, із коштів якого держава відшкодовувала їм завдану шкоду. ФРН й ініціювала ухвалення Конвенції у 1983 році.

Велика Палата Верховного Суду України підкреслює: «Будь-яка шкода, заподіяна кримінальним правопорушенням, може і повинна бути компенсована своєчасно та в повному обсязі безвідносно до того, чи відбулося чи не відбулося примирення...» [7]. Під час прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. [8] у ст. 127 законодавець визначив такі форми відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому в кримінальному провадженні: добровільне відшкодування шкоди підозрюваним, обвинуваченим (ст. 128 КПК); стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні (ст. 129 КПК); компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України відповідно до ч. 3 ст. 127 КПК («мертва» норма, не реалізується сьогодні, потребує законодавчого закріплення, оскільки поки що в Україні такого закону немає, як немає і відповідного фонду допомоги потерпілим).

Протягом останніх років розроблені та зареєстровані Верховною Радою України проекти Законів («Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 03.03.2020 р. [9], «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17.07.2021 р. [10]) було відкликано або знято з розгляду. Щодо останнього проекту, помітно при ознайомленні, що процедура подачі потерпілим заяви про відшкодування шкоди залишилась

не прописаною законодавцем, оскільки не зрозуміло, куди мала б подаватися потерпілим заява про відшкодування шкоди. Крім того, пропонувався підхід, згідно якого один й той самий регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, з одного боку, уповноважений забезпечити участь захисника підозрюваному, обвинуваченому у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, а з другого – мав бути уповноважений відшкодувати шкоду потерпілому від цього ж правопорушення. Вважаємо, не слід додатково навантажувати регіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги відповідним колом повноважень щодо відшкодування шкоди потерпілому. Погоджуємося, що запропонований збір на відшкодування шкоди, завданої насильницькими кримінальними правопорушеннями та вказані ставки збору залежно від ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, платниками якого є особи, стосовно яких ухвалено судом та набрав законної сили обвинувальний вирок, міг би наповнити спеціальний фонд державного бюджету, у складі якого формувалася державний фонд відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень.

Проект Закону «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 17.05.2022 р. [11] видається цікавим, оскільки передбачав відшкодування шкоди фізичній особі, юридичній особі приватного права, фізичній особі-підприємцю, їх спадкоємцям, правонаступникам, але бюджетний комітет відхилив і його в силу можливого дублювання різних джерел фінансування і подвійного відшкодування в силу прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 р. [12]. Однак підкреслимо, що останній не вирішує багатьох проблем щодо компенсації шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень та не є вірним вбачати і намагатися розв'язати дану проблему, орієнтуючись виключно на здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Європейський суд з прав людини розглядає компенсацію потерпілим за завдану шкоду в контексті права на ефективні засоби правового захисту [13]. Тому відшкодування шкоди потерпілим – міжнародне зобов'язання України відповідно до ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за умови невиконання якого, на нашу думку, не можна вести мову про гармонізацію українського та європейського законодавства. Україна, вступаючи до Ради Європи, взяла на себе зобов'язання не лише визнати, але й законодавчо закріпити юридично визначений механізм дотримання відповідних стандартів прав людини, в тому числі у кримінальному провадженні щодо компенсації шкоди потерпілому від кримінального правопорушення. Наприклад, у Німеччині відповідно до §6a Закону «Про компенсацію жертвам насильницьких злочинів» (OEG) було передбачено обов'язки Федерального міністерства праці та соціальних справ, що «бере на себе завдання центрального органу в розумінні ст. 12 Речення 2 Європейської конвенції від 24 листопада 1983 року про компенсацію жертвам насильницьких дій» [14].

Зауважимо, що в процесі регулювання законодавства про соціальні компенсації Закон ФРН «Про компенсацію жертвам насильницьких злочинів» (OEG) втратив чинність 31.12.2023 р. З 01.01.2024 р. внесено зміни та доповнено Соціальний кодекс ФРН (Книга 14 «Соціальна компенсація» (SGB XIV [15])). Разом з тим, також було прийнято такі імплементаційні закони, як Гессенський

імплементаційний акт для SGB XIV (HAG/ SGB XIV) та SGB XIV-Закон про виконання (Нижня Саксонія).

SGB XIV регулює соціальну компенсацію, в тому числі жертвам насильства. Відповідно до закону про соціальні компенсації постраждали від насильства мають право на короткострокове лікування в травматологічному диспансері. Передумовою для отримання права на лікування є те, що постраждалі є жертвами акту насильства. Крім постраждалих, послугами травматологічної клініки мають право користуватися члени сім'ї та близькі постраждалого. Витрати на проїзд для лікування до найближчої травматологічної клініки, як для постраждалих, так і для окремих супроводжуючих осіб також можуть бути компенсовані відповідною адміністрацією. Соціальна компенсація відповідно до SGB XIV надається за заявою, яку необхідно подати до відповідних місцевих адміністративних органів. Для цього розроблена спеціальна форма [16].

Для оперативності та зручності комунікації веб-сайт Projekt-HilfT.de надає огляд щодо травматологічних клінік та призначений допомогти швидко зорієнтуватися в закладах охорони здоров'я Німеччини. Мета, зокрема, полягає в тому, щоб надати постраждалим, їх родичам, близьким і зацікавленим особам швидкий доступ до необхідної інформації [17]. Weisser Ring [18] підтримує тих, хто постраждав від сексуального насильства над дітьми, роз'яснює можливість подати заяву в рамках Системи додаткової підтримки (EHS), для чого створено загальнонаціональну мережу спеціально навчених консультантів. Система додаткової підтримки (EHS) взаємодіє також з Фондом сексуального насильства (FSM) [19].

Щодо механізмів отримання відшкодування шкоди, зазначимо, що в національному законодавстві України, як і за законодавством Німеччини, існує два відповідних альтернативних механізми – в рамках цивільного або кримінального процесу. Водночас механізми відшкодування шкоди в цивільному та кримінальному процесі мають свої особливості. Щодо переваг та недоліків відшкодування шкоди в Україні в літературі справедливо зауважується, що перевагою такого механізму у кримінальному провадженні є звільнення цивільних позивачів від сплати судового збору, що фактично означає існування підходу, орієнтованого на захист інтересів тих, кому заподіяна шкода внаслідок правопорушення. До недоліків можна віднести значну тривалість кримінального провадження і, як наслідок, вирішення питання про відшкодування шкоди. Для потерпілих від кримінальних правопорушень проти статевих свободи та недоторканості відсутність можливості отримати компенсацію в короткі терміни після пережитого насильства може бути непропорційним тягарем, зважаючи на шкоду, яка заподіюється в результаті вчинення такого злочину, та вразливий стан осіб, потреби у невідкладній допомозі, яка часто потребує значних фінансових витрат [20]. Як в кримінальному, так і в цивільному судочинстві для стягнення присудженої судом суми необхідно отримати виконавчий лист в суді, який виніс відповідне рішення, та пред'явити його до примусового виконання у виконавчу службу. Тут слід розуміти, проблема також полягає у тому, що навіть за умов винесення рішення про визнання особи винною та стягнення компенсації судом, це зовсім не гарантує виконання такого рішення та реальну компенсацію шкоди потерпілому від кримінального правопорушення в Україні.

Підкреслимо: відповідно до п. 2, 3 ст. 30 Глави V Стамбульської Конвенції «належна державна компенсація присуджується тим, хто постраждав від тяжких тілесних ушкоджень або порушення здоров'я, настільки, наскільки шкода не покривається з інших джерел, як-от: правопорушником, страхуванням або державним медичним і соціальним забезпеченням. Це не перешкоджає Сторонам вимагати повернення наданої компенсації від правопорушника, за умов належного забезпечення без-

пеки жертви. Заходи, ужиті відповідно до пункту 2, забезпечують надання компенсації в межах розумного строку» [21]. Як вбачається з аналізу цієї статті, державна компенсація за шкоду, заподіяну насильством, можлива за умови, коли такі виплати не може виплатити правопорушник. Такий механізм відшкодування шкоди за посередництвом держави є дієвим інструментом відновлення порушених прав потерпілих від насильства, оскільки першочергово враховує інтереси постраждалих, враховує тяжкі наслідки пережитого насильства [22]. Разом з тим, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20.06.2022 р. «Україна залишає за собою право не застосовувати положення пункту 2 статті 30 Конвенції до приведення національного законодавства у відповідність із зазначеними положеннями Конвенції» [23]. Водночас органом щодо моніторингу за додержанням Стамбульської конвенції в Україні є група експертів з дій проти насильства стосовно жінок та домашнього насильства (GREVIO), що рекомендувала забезпечити ефективне відшкодування шкоди особам, які пережили гендерне насильство, включаючи такі заходи, як: грошова компенсація, надання правових, соціальних та медичних послуг для повного одужання [24]. Очевидно, що така потреба є не тільки у випадку гендерного насильства, а й інших кримінальних правопорушень, перш за все, насильницьких.

Відповідно до §823 Цивільного кодексу ФРН (BGB) кожен, хто умисно або з необережності протиправно посягає на життя, тіло, здоров'я, свободу, власність чи інші права іншої особи, зобов'язаний відшкодувати завдану шкоду. Також відповідний обов'язок поширюється на будь-кого, хто порушує закон, спрямований на захист іншого [25]. У більшості випадків кримінальне та цивільне право пов'язані між собою §823 BGB [26].

В німецькій літературі зустрічаються поняття первинна та вторинна шкода. Особиста шкода – це порушення фізичної чи психічної цілісності чи індивідуального благополуччя [27]. Первинна шкода або початкова, основна – це порушення законних інтересів, необхідних для встановлення відповідальності без будь-якого причинного зв'язку [28]. Причинно-наслідковий зв'язок, який породжує відповідальність, має розглядатися окремо. Основна шкода фізичному здоров'ю є нематеріальною, матеріальна (непряма, вторинна) шкода включає, перш за все, витрати на лікування, догляд, інші фінансові збитки (додаткова потреба у відшкодуванні) [29]. Вторинна шкода – це непряма шкода, яка може бути пов'язана з порушенням законних інтересів, що призводить до відповідальності [30].

Положення §249 BGB вказують на те, що будь-хто, хто зобов'язаний виплатити компенсацію, повинен створити ситуацію, яка б існувала, якби обставина, що вимагає компенсації, не відбулася. Якщо компенсація має бути виплачена внаслідок заподіяння шкоди людині або у зв'язку з пошкодженням матеріальних речей, може вимагатися необхідна грошова сума [31]. Відповідно до §286 ZPO [32], що регламентує принцип вільної оцінки доказів, суд вирішує на основі власного переконання питання щодо правдивості окремих фактичних тверджень згідно правил доказування, зокрема, це стосується встановлення первинної шкоди. Спрощений стандарт доказування згідно §287 ZPO («якщо між сторонами виникає спір щодо того, чи має місце шкода, її розмір, її підлягає відшкодуванню, суд вирішує це питання на основі власного переконання, беручи до уваги всі обставини» [33]) застосовується до питання про те, чи первинна шкода призвела до подальших розладів здоров'я, про які стверджує позивач (причинний зв'язок, що встановлює відповідальність). Якщо вторинна шкода спричинена первинною, то стверджується застосування стандарту доказування згідно §286 ZPO

[34]. За шкоду, яка не є фінансовою, грошова компенсація вимагається у визначених законом випадках; якщо компенсація має бути виплачена через шкоду здоров'ю, свободі чи сексуальному самовизначенню, справедлива грошова компенсація може також вимагатися за шкоду, яка не є фінансовою (§253 BGB [35]). §826 BGB регламентує зобов'язання відшкодування за навмисне завдання шкоди, що порушує норми моралі [36]. Якщо внаслідок шкоди здоров'ю потерпілого, втрачена чи значно погіршена його працездатність, потерпілому має бути відшкодована шкода шляхом виплати грошової пенсії чи в разі необхідності разової виплати (§843 BGB [37]).

Разом з тим, відповідно до §827 BGB не несе відповідальності той, хто заподіяв шкоду іншому в непритомному стані або в стані патологічного розладу психічної діяльності, що виключає волевиявлення; відповідальність не настає, якщо він потрапив у такий стан не зі своєї вини. Також особа, яка не досягла семирічного віку, не несе відповідальності за будь-яку шкоду, заподіяну іншим (§828 BGB). Починаючи з семирічного до десятирічного віку, у випадку дорожньо-транспортних пригод діти та підлітки несуть відповідальність, якщо вони «мають розум, необхідний для визнання своєї відповідальності за вчинення шкідливих дій» [38]. Те саме стосується осіб, які не досягли 18-річного віку, якщо вони завдали шкоду іншій особі усвідомлено чи навмисно (§ 828 (3) BGB). Вищезазначене, вважаємо, лише підкреслює важливість державної відповідальності щодо підтримки потерпілих шляхом необхідних компенсаційних виплат. Зокрема, §829 BGB регламентує зобов'язання виплатити компенсацію з міркувань справедливості.

Кримінальний процесуальний кодекс ФРН (StPO) регламентує право потерпілого на звернення з цивільним позовом з метою відшкодування шкоди в кримінальному провадженні (Книга 5, розділ 4) [39]. Разом з тим, положення StPO щодо процедури приєднання (§§403–406c StPO) не застосовуються у провадженні щодо неповнолітнього [40]. Так, відповідно до §403 StPO потерпіла сторона або її правонаступник може пред'явити майнову вимогу до обвинуваченого у кримінальному провадженні. Заяву, за допомогою якої висувається позов, можна подати письмово або усно під час основного слухання до початку заключних виступів. У ній має чітко описуватися предмет і причина позову, а також мають міститися докази. В окремих випадках може бути достатньо посилання на твердження, викладені в обвинувальному акті [41]. Подання заяви має ті самі наслідки, що й подання позову в цивільному судочинстві. Заяву можна відкликати до моменту оголошення рішення [42]. Під час основного слухання відповідачеві має бути надана можливість прокоментувати заявлену вимогу про компенсацію [43].

Заявнику та обвинуваченому надається правова допомога за заявою відповідно до тих самих положень, що й у цивільно-правових спорах, одразу після подання позову. Тому відповідно до §121 ZPO якщо потрібне представництво адвокатами, стороні буде призначено адвоката на її вибір, який готовий представляти її; якщо представництво адвокатами не потрібне, стороні буде призначено адвоката, у тому числі на її вибір, якщо представництво адвоката видається необхідним або опонента представляє адвокат [44].

Після набуття чинності Першим законом про потерпілих 1 вересня 2004 року §405 StPO вказує на те, що мирова угода, а також часткова мирова угода є допустимими в процесі заявлення позову про компенсацію в кримінальному провадженні, та можуть бути використані як підстава для пом'якшення вироку [45]. Постановляючи вирок, яким підсудний визнається винним у вчиненні кримінального правопорушення, суд задовольняє позов, якщо вважає його обґрунтованим. Відмова у прийнятті рішення за позовом негайно підлягає апеляційному оскарженню

в тому випадку, якщо заяву було подано до початку основного слухання, та доки не було винесено рішення, що завершує судовий процес. При чому рішення про задоволення позову має бути скасовано, якщо підсудного не буде визнано винним у вчиненні злочину, на якому ґрунтувалося рішення щодо позову (§406a StPO) [46].

Таким чином, за німецьким правом компенсація за перенесені страждання повинна бути справедливою: до уваги береться загальний принцип вирівнювання вигоди; потерпілий має бути поновлений у стані, який існував до порушення його прав чи інтересів, однак не повинен одержати вигоду внаслідок компенсації йому шкоди. У процесі встановлення розміру справедливої компенсації судово практика враховує такі показники: фізичні страждання потерпілого (вид тілесного ушкодження, тривалість лікування, наслідки), психічні страждання (можливість продовження колишньої роботи, ступінь усвідомлення скрутності свого становища, хвилювання за долю сім'ї, можливість збереження індивідуальних якостей особистості (талантів), особлива психічна вразливість, схильність до переживань), ступінь вини заподіювача шкоди, його майновий стан та ін. Під час обчислення розміру компенсації за моральну шкоду також будуть братися до уваги суми компенсацій, які призначалися судами раніше в аналогічних справах. Федеральний суд ФРН (Bundesgerichtshof – BGH), найвищий суд цивільної та кримінальної юрисдикції зауважує, що «необхідно дотримуватися балансу між інтересами потерпілої сторони у забезпеченні її претензій та інтересами держави щодо якнайефективнішого задоволення заявленого позову, а також інтересом обвинуваченого у справедливому та швидкому просуванні провадження» [47].

Наприклад, рішення OLG Росток (5-й цивільний сенат) від 24.11.2023 р. щодо відшкодування збитків, болло і страждань, спричинених смертю пацієнта внаслідок грубої лікарської помилки. У ньому Сенат, з'ясовуючи причинно-наслідковий зв'язок, доходить висновку, що грубі лікарські помилки спричинили смерть пацієнта через побічні ефекти хіміотерапії, коли належне лікування гормонально-позитивного метастатичного раку молочної залози вимагало лікування за допомогою ендокринної терапії, а не лікування хіміотерапевтичним препаратом, який викликав небезпечні для життя побічні ефекти, після чого лікування відповідним препаратом негайно не припинилося. Останнє і є грубою лікарською помилкою. Позивач вважав доцільною компенсацію в розмірі щонайменше 30000 євро, а також стверджував, що внаслідок смерті пацієнта зазнав збитків на загальну суму 24266,32 євро та просив відшкодувати судові витрати на досудовому провадженні в розмірі 1137,64 євро. Сенат переглянув рішення регіонального суду, який присудив відповідачам 1 та 2 виплатити позивачу компенсацію за біль і страждання в розмірі 20000 євро та відшкодування збитків у розмірі 25404,96 євро, а також відсотки, і вирішив, що заявлена позивачем (як правонаступником) компенсація в розмірі 30000 євро є відповідною для досягнення цілей, пов'язаних з компенсацією за біль і страждання, та покладається на солідарних відповідачів 1, 2 та 3, так само, як і відшкодування матеріальних збитків [48].

Наприклад, AG Eberswalde (2-й цивільний відділ), рішення від 24.04.2020 р. [49] та LG Frankfurt (Oder), рішення від 20.01.2021 р. [50] стосувалися наслідків сексуального насильства над дітьми. Цікаво, що у цій справі вимога про відшкодування шкоди була боргом спадкодавця, який будучи засудженим до 9 років ув'язнення, помер, а спадкоємець відповідає за борги спадщини відповідно до §1967 BGB [51], особливо з огляду на те, що згідно §1922 BGB зі смертю спадкодавця все його майно було передано відповідачу (спадкоємцю). Тобто борг відповідача виник внаслідок універсального правонаступництва, а для позивача як правонаступника потерпілих дітей, право стягнення існує так само, як і для потерпілої сто-

рони. Позивач звертався з позовом на суму 30203,69 євро відповідно до §5 Закону про компенсацію потерпілим (на той час чинного) із зазначенням, що відносно майна відповідача відкрито провадження у справі про банкрутство, яке є наслідком умисного протиправного діяння, щодо якого відповідач заперечує. Встановлено, що решта відшкодування в розмірі 30203,69 євро зареєстрована Державним управлінням із соціальних справ і соціального забезпечення, як наслідок провадження у справі про банкрутство відповідача (справа Окружного суду Білефельда), що є результатом навмисно вчиненої протиправної дії.

Разом з тим, зазначимо, що відповідно до §1 SGB XIV Німеччини соціальна компенсація підтримує осіб, які зазнали шкоди здоров'ю внаслідок події, за ліквідацію наслідків якої держава несе особливу відповідальність, зокрема, щодо актів насильства. Соціальна компенсація для жертв насильницьких дій регламентована §13 SGB XIV, де йде мова про фізичне насильство, а також психологічне насильство. Найчастіше це такі насильницькі злочини, як сексуальне насильство (§§174 -176d StGB), насильство сексуального характеру, зґвалтування (§§177 і 178 StGB), торгівля людьми (§§232 -233a StGB), переслідування (§238 абз. 2 і3 StGB), захоплення заручників (§239b StGB) або грабїж (§255 StGB) [52]. Відповідно до §14 SGB XIV жертви актів насильства – це також особи, які зазнали шкоди здоров'ю внаслідок того, що стали свідками таких актів або знайшли жертву. Особи, які зазнали шкоди внаслідок повідомлення про смерть потерпілого або тяжкі тілесні ушкодження, розглядаються як жертви насильницьких дій, якщо між цими особами та жертвою існує зв'язок (родичі, близькі) [53].

§§2, 4 SGB XIV чітко вказують на право потерпілого, його родичів чи близьких, які постраждали, на соціальні компенсаційні виплати. Крім того, законодавець уточнює, що позов може бути подано у разі ушкодження здоров'я, що сталися внаслідок ДТП за участю потерпілих у зворотній поїздки, яка необхідна була для отримання послуг за цією книгою, під час використання послуг, на які особа мала право відповідно до цієї книги або при подачі заяви про кримінальне правопорушення відразу або по дорозі туди чи назад, а також, якщо під час надання необхідного супроводу потерпілому відповідна особа зазнала шкоди. Для підтвердження розладу здоров'я внаслідок ушкодження встановлюється причинно-наслідковий зв'язок. Більш того, якщо не підтверджується ймовірність розладу внаслідок ушкодження через те, що в медичній науці існує невизначеність щодо цього, то розлад здоров'я можна визнати наслідком ушкодження за згодою Федерального міністерства праці та соціальних питань або відповідального вищого державного органу [54].

Ступінь наслідків шкоди оцінюється відповідно до загальних наслідків фізичних, психічних, інтелектуальних, сенсорних порушень, що викликані розладами здоров'я, визнаними наслідками шкоди в усіх сферах життя, та вимірюється за шкалою від 10 до 100 (§5 SGB XIV [55]). Соціальна компенсація надається у вигляді послуг, допомоги в натуральній формі та грошової допомоги. Грошові виплати надаються одноразово або як постійні виплати (§26 SGB XIV [56]). Для надання послуг відповідальні органи укладають угоди з травматологічними клініками (§37 SGB XIV [57]). Також можуть укладатися угоди про співпрацю з організаціями, які забезпечують комплексні, якісні консультації та підтримку потерпілих, враховуючи необхідність допомоги представникам особливо вразливих груп (§39 SGB XIV [58]). Відповідно до

§40 SGB XIV Федеральне міністерство праці та соціальних справ уповноважене регулювати якісні вимоги до угод про співпрацю шляхом законодавчої постанови, що потребує схвалення Бундесрату [59].

Важливо, що існує можливість для потерпілого отримати конфіденційну оперативну і професійну допомогу та підтримку у зв'язку з завданою шкодою також від різних приватних і громадських благодійних фондів. Наприклад, це Берлінський фонд проти екстремізму і насилля (Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt) [60], Фонд компенсації жертвам автокатастроф (Verkehrsofferhilfe) [61], Штутгартський фонд для жертв торгівлі людьми та примусової проституції [62], Гессенський фонд компенсації шкоди [63], Державний Фонд землі Баден-Вюртемберг по захисту жертв злочинів [64], Unfallopfer Hilfswerk (організація допомоги жертвам нещасних випадків, підтримка людей, які зазнали фізичних і фінансових втрат внаслідок нещасних випадків) [65].

Неможливо не погодитися з висновком Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на один з проєктів закону, в якому зазначено: «якщо держава бере на себе зобов'язання по відшкодуванню, а реально здійснити його не зможе, то це може створити ситуацію суспільного невдоволення, коли сотні тисяч потерпілих не одержать відшкодування від держави, навіть після прийняття судами відповідних рішень на їх користь» [66]. Однак з цього випливає сумне риторичне питання: чому ж протягом останніх десятиліть української державності не вистачає ані політичної волі, ані фінансування для того, що має бути обов'язком держави? Чому держава не справляється з виконанням своїх функцій із забезпечення прав та законних інтересів потерпілого?

Висновки. Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку що має бути створено Компенсаційний фонд допомоги потерпілим, про що зазначали й раніше у своїх дослідженнях [67]. Погоджуємося, що за своїми функціями і завданнями зазначений Фонд може належати до системи органів соціального захисту і бути його елементом. Однак не виключається і варіант створення такого Фонду при Міністерстві юстиції України [68]. Крім того, слід сказати, що необхідним є також прийняття Закону України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого (фізичним особам) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за рахунок Державного бюджету». Такий закон, на нашу думку, має передбачати своєю структурою, зокрема, положення щодо поширення його дії на потерпілого, його правонаступника; розміру та порядку компенсації шкоди, завданої потерпілому, його правонаступнику, внаслідок вчинення злочину, якщо впродовж визначеного законом строку з моменту її виникнення компетентними державними органами не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або така особа є неплатоспроможною; поширення дії закону на компенсацію моральної шкоди (як разовий платіж); обов'язку слідчого, прокурора роз'яснити потерпілому, його правонаступнику право на звернення з вимогою про компенсацію завданої шкоди за рахунок Державного Бюджету у передбачених законом випадках; здійснення компенсації із спеціального Компенсаційного фонду допомоги потерпілим та недопущення відмови у виплаті потерпілому коштів з Компенсаційного фонду допомоги через їх відсутність. В умовах дефіциту коштів Держбюджету можна розглядати можливість передбачити відповідні компенсації шкоди, перш за все, у провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі насильницькі злочини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text
2. Європейська конвенція про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів від 24.11.1983 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/994_319

3. Resolution (77) 27 On the compensation of victims of crime / Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3e59>
4. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 р. державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. URL: <http://www.hri.ru>
5. Рекомендація Rec (2006)8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 р. URL: [http://sc.gov.ua/uploads/tinytse/files/12.%20Рекомендація%20Rec%20\(2006\)%208.pdf](http://sc.gov.ua/uploads/tinytse/files/12.%20Рекомендація%20Rec%20(2006)%208.pdf)
6. Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію жертвам злочинів 2004/80/ЄС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р. URL: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/com_crime_victim_ec_en.htm
7. Постанова ВП ВС від 16.01.2019 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298600>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13. 04. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
9. Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проект Закону України від 03.03.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68286
10. Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проект закону України від 17. 07. 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541
11. Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації: проект закону України від 17.05.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39602>
12. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: закон України від 23.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
13. Case of Basenko v. Ukraine, 24213/08, of 26 November 2015, §§ 103-106.
14. Opferentschädigungsgesetz (OEG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Foeg%2Fcont%2Foeg.inh.htm&anchor=Y-100-G-OEG&jumpType=Jump&jumpWords=OEG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BOEG>
15. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgb_xiv%2Fcont%2Fsgb_xiv.inh.htm&anchor=Y-100-G-SGB_XIV&jumpType=Jump&jumpWords=SGB%2BXIV%2B&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BSGB%2BXIV
16. Bundesministerium für Arbeit und Soziales URL: <https://www.bmas.de/DE/Soziales/Soziale-Entschaeidigung/Antragstellung/antragstellung.html>
17. Hilft. Schnelle Hilfen in Traumaambulanzen URL: <https://projekt-hilft.de/>
18. Weisser Ring URL: <https://weisser-ring.de/soziales-entschaedigungsrecht>
19. Fonds Sexueller Missbrauch URL: <https://www.fonds-missbrauch.de/>
20. Національні гарантії відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами: огляд законодавства URL: <https://jurfem.com.ua/vidshloduvannya-shkody-natsionalni-harantii/>
21. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
22. Національні гарантії відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами: огляд законодавства URL: <https://jurfem.com.ua/vidshloduvannya-shkody-natsionalni-harantii/>
23. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>
24. CoE – GREVIO URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/ukraine>
25. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fbgb%2Fcont%2Fbgb.p823.htm&anchor=Y-100-G-BGB-P-823>
26. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Kommentar URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band7%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB.BGB.vor1.p823.gll.htm
27. Geigel. Der Haftpflichtprozess mit Einschluss des materiellen Haftpflichtrechts / bearbeitet von Dr. Klaus Bacher, Dr. Falk Bernau, Anne-Christina Brodöfel... 29., Auflage 2024. München. URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm
28. Bundesgerichtshof (BGH) (VI цивільний сенат), рішення від 26.07.2022 р. VI ZR 58/21 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2022%2Fcont%2Fbeckrs.2022.23045.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2022-N-23045>
29. Geigel. Der Haftpflichtprozess mit Einschluss des materiellen Haftpflichtrechts / bearbeitet von Dr. Klaus Bacher, Dr. Falk Bernau, Anne-Christina Brodöfel... 29., Auflage 2024. München. URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm
30. Bundesgerichtshof (BGH) (VI цивільний сенат), рішення від 26.07.2022 р. VI ZR 58/21 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2022%2Fcont%2Fbeckrs.2022.23045.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2022-N-23045>
31. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP249%2ehtm>
32. Zivilprozessordnung (ZPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/ZPO/cont/ZPO.P286.htm>
33. Zivilprozessordnung (ZPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/ZPO/cont/ZPO.P287.htm>
34. Bundesgerichtshof (BGH) (VI цивільний сенат), рішення від 29.01.2019 р. VI ZP 113/17 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2019%2Fcont%2Fbeckrs.2019.7656.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2019-N-7656>
35. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP253%2ehtm>
36. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP826%2ehtm>
37. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP843%2ehtm>
38. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Kommentar URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band7%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep828%2EgIV%2Ehtm
39. Кримінальний процесуальний кодекс ФРН (Strafprozessordnung, StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-STPO&jumpType=Jump&jumpWords=StPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStPO>
40. Jugendgerichtsgesetz (JGG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fjgg%2Fcont%2Fjgg.p81.htm&anchor=Y-100-G-JGG-P-81>
41. LG Ravensburg: Zuständigkeit des Landgerichts wegen besonderer Schutzbedürftigkeit der Geschädigten. Beschl. v. 7.1.2014 – 2 KLS 420 Js 12079/13 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz-rr%2F2014%2Fcont%2Fnstz-rr.2014.90.3.htm&pos=1>
42. Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP403%2ehtm>
43. Äußerungsmöglichkeit des Angeklagten über Entschädigungsanspruch des Nebenklägers BGH, Beschluß vom 13-12-1990 – 4 StR 519/90 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnjw%2F1991%2Fcont%2Fnjw.1991.1243.1.htm&readableType=3&readableBcid=y-300-z-bghst-b-37-s-256>
44. Zivilprozessordnung (ZPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fzpo%2Fcont%2Fzpo.p121.htm&anchor=Y-100-G-ZPO-P-121>

45. Strafprozessordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FBeckOKStPO_52%2FSTPO%2Fcont%2FBECKOKSTPO%2eSTPO%2eP405%2egIA%2ehtm
46. Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP406A%2ehtm>
47. The Federal Court of Justice (Bundesgerichtshof (BGH)), Beschluss vom 15.04.2010 – 5 StR 96/10 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2010%2Fcont%2Fbeckrs.2010.11342.htm&pos=1>
48. OLG Rostock (5-й цивільний сенат) від 24.11.2023 р. URL: <https://www.landesrecht-mv.de/bsmv/document/NJRE001565221>
49. AG Eberswalde Рішення 24 квітня 2020 р. – 2 С 366/19, BeckRS 2020, 8279 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2020%2Fcont%2Fbeckrs.2020.8279.htm&pos=1&hlwords=on>
50. LG Frankfurt (Oder), рішення від 20 січня 2021 року -16 S 120/20 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2021%2Fcont%2Fbeckrs.2021.2095.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2021-N-2095>
51. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fbgb%2Fcont%2Fbgb.p1967.htm&anchor=Y-100-G-BGB-P-1967&jumpType=Jump&jumpWords=%25c2%25a71967%2BBGB&readable=Suche%2Bnach%2BNorm%253a%2B%2526%2523167%253b1967%2BBGB>
52. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgb_xiv%2Fcont%2Fsgb_xiv.p13.htm&anchor=Y-100-G-SGB_XIV-P-13&jumpType=Jump&jumpWords=%25c2%25a713%2BSGB%2BXIV&readable=Suche%2Bnach%2BNorm%253a%2B%2526%2523167%253b13%2Bsgb%2Bxiv
53. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/SGB_XIV/cont/SGB_XIV.P14.htm
54. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2ehtm
55. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP5%2ehtm
56. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP6%2ehtm
57. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP37%2ehtm
58. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP39%2ehtm
59. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/SGB_XIV/cont/SGB_XIV.P40.htm
60. Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt. URL: <https://anwaltverein.de/de/stiftung-contra-rechtsextremismus>
61. Verkehrsofferhilfe. URL: <https://www.verkehrsofferhilfe.de/>
62. Fonds zur Unterstützung für Opfer von Menschenhandel und Zwangsprostitution. URL: <https://kirche-und-gesellschaft.drs.de/interkulturelles-sozialmanagement/fonds-fuer-opfer-von-menschenhandel-und-zwangsprostitution.html>
63. Hessischer Ausgleichsfonds. URL: https://verwaltungsportaal.hessen.de/leistung?leistung_id=B100019_110642713#Rechtsbehelf
64. Landesstiftung Opferschutz. URL: <https://www.landesstiftung-opferschutz.de/>
65. Unfallopfer Hilfswerk. URL: <https://www.unfallopferhilfswerk.de/unsere-geschichte/>
66. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» від 27.10.2010 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7303&skl=7
67. Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с.
68. Кучинська О. П. Проблеми реалізації прав потерпілих в кримінальному судочинстві. URL: <https://www.aau.edu.ua/e-journal/2010-4/10kopkps.pdf>